DAGENS NYHETER ...agen den 2. December 1959

FINLÄNDSKA BEVARAR MER ÄN TUSEN VISOR

Ringdanser avlöste bambo på annandan

Fröken Svea Jansson från Åbolands skärgård betecknas av forskarna som Skandinaviens märkligaste visbärerska — med över tusen visor på repertoaren.

□ "Snöflingan ute frusen far...", "snösparven varmt i boet har". Så står det i julvisan som finländskan Svea Jansson sjunger för oss en förjulskväll. Det är en stämningsfull visa om vindens sus och dunkla dalar, just en sådan som skall sjungas inomhus medan snön yr om knuten. Fröken Jansson sjöng den som liten flicka om jularna på Nötö i Åbolands skärgård. Hennes mormor Eva Gustava, i vars hem hon växte upp, fostrade henne med sång; julsånger och ringlekar kan hon sjunga ur minnet en hel dag, och andra visor kvällen fram på samma vis.

Det är därför Svea Jansson firar julen i en stuga i Rönninge. Tre dagar i veckan sjunger hon in gamla sånger på band för Svenska visarkivet. De viskunniga herrarna där betecknar henne som Skandinaviens märkligaste visbärerska och tänker inte släppa henne ur sikte på länge än. Hittills har hon berikat arkivet med 500 melodier. Men tusen och flera kan hon. Och kanske är hon den enda nu levande som dansat efter "Var har du varit, svan svan sälle", presenterad som sånglek i Rudbecks "Atlantica".

— Mormor som lärde mig de flesta visorna hade i sin tur lärt sig dessa av sin mormor, berättar fröken Jansson. Och eftersom mormors mormor föddes någon gång i mitten av 1700-talet, är de flesta visorna i min repertoar mycket gamla. Vem som lärt mormors mormor vet man inte. Men en av visorna, "Magdalenavisan", som jag sjungit in för visarkivet, har en melodi som anses vara från 1200-talet. Man blev mycket glad över att jag kunde ge bort den. Ingen hade hört den tidigare.

Svea Jansson har kunnat sjunga och dansa så länge hon minns, men hon kommer inte ihåg hur hon lärde sig någotdera. Det bara fanns där. Det märkliga att hon fortfarande har alla texter och melodier i huvudet kan hon heller inte förklara.

— Jag bevarar dem gärna, så som man bevarar läsvärda sidor i en bok, säger hon.

Under jularna på Nötö sjöng man varken mer eller mindre än vid andra tider på året. Ringlekar dansades och sjöngs året runt, men några visor hörde endast julen till.

Mormor och morfar hade var sin tioner mellan ring och gran. Men det dög inte att ett par höll ihop en hel kväll. Kavaljer eller dam måste bytas efter varenda lek. Och mot denna oskrivna lag vågade ingen bryta, hur än känslorna ömmade i en viss riktning.

— Ofta ordnade ungdomsföreningen fester på annandagen, och som till alla fester på Nötö gick folket man ur huse. Man kom inte bara från själva ön utan från alla öarna däromkring, i båt eller på sparkstötting, alltefter vädrets krav. Och alla kunde melodierna och texterna och dansernas steg. Jag kände för övrigt ingen som inte kunde sjunga, säger fröken Jansson. Inte ens bland pojkarna fanns det några undantag. Det är ingen överdrift att kalla dem danslystna. Kanske berodde det på att de kunde turerna lika bra som flickorna.

När det inte dansades satt man och sjöng långa visor, vers efter vers efter vers. Fast det var mycket viktigt att Svea, hennes syster Rakel och deras kusin Edit var med. Det var denna flicktrio som angav tonen. Man väntade att någon av dem skulle börja, och det gjorde de så gärna alla tre.

På den tiden var det mycket folk i gårdarna på Nötö. Nu är det bara två kvar på varje ställe. Ungdomarna har gett sig därifrån. Man har lunden gröna, så skall vi plocka rosor". Pojkarna hade möjligheter att suga på de ljuva orden:

"Ditt öga lockar som blåbärstuvan,
som smultronrodnan kinden.
Munnen bjuder på vin som druvan,
vackra ros i skogen."

□ Till annandagstraditionerna hörde också Staffansföljet, men i detta fick flickorna inte vara med. Skaran av manfolk leddes av en kapten, och minsta gossarna kallades (skepps)råttor. Det var galeasernas folk som tågade omkring i gårdarna och sjöng, och kvinnfolken tackade för sången med att bjuda på bästa mat och dryck. Fröken Jansson har inga klara minnen av detta. Hon känner allt genom mormoderns berättelser, och av mormor fick hon också lära sig en version av Staffansvisan, där den stekta tuppen på Herodes bord blir levande och flyger upp under Kristi födelsestund. Denna visa har många strofer, den första med en egen melodi. Fröken Jansson är ensam om att kunna sjunga denna både text- och melodimässigt säregna Staffansvisa. Den var den första hon sjöng in för visforskarna i Åbo, medan hon ännu bodde på Nötö. Så här går den första strofen, till en melodi som svänger lika gott som en Bachfuga.

älsklingspsalm, som alltid sjöngs på julaftons kväll. "Jerusalem, du Herrens stad/upp till din höjd jag ser", så började mormorspsalmen. Morfars handlade om herdarna och barnet. "Ett barn är vordet oss fött i dag", sjunger fröken Jansson på en melodi som klingar medeltida. Hon har en naturröst som är fyllig och jämn över hela registret. Den är egenartad i klangfärgen och följsam mot texten. Den kräver inget ackompanjemang.

Annandagen var julens festdag på Nötö. Då samlades gamla och unga i någon av gårdarnas stora salar, som stod tomma och oeldade i söcken, och dansade ringlekar: "Hej, tomtegubbar", "Mors grisar är vi allihopa", "Tjuv och tjuv, det ska du heta"... Först i raden kom dock liksom här "Nu är det jul igen", men nästan lika mycket nötte man skorna efter en här mindre känd jullek, som först dansades par om par och sedan i kedja:

Nu går dansen i vida ringar
och julepolskan så muntert
klingar.
Och här är glädje och gamman
och granen stolt i sin juldräkt
prålar
Och ljusen glimmar i tusen strålar
och alla dansa vi samman.

När man dansade i ring fanns det alltid några dansande par inuti. Det hörde till. Var man tjugu höll tio ringen och fem par dansade variaen särskild gård för fester, men det är bara sommaren som ger en återklang av de många stora festernas epok.

Festerna varade länke, ty både ringlekar och visor hade många strofer, och många ville man hinna med. Den gladaste lät så här:

Julen, julen, julen är kommen.
Gossar och flickor ta alla i ring.
Hejsan, vi svänga
och slita vår känga.
Ingen får sitta mer trumpen
i vrån.
Glada vi sjunga
gamla och unga,
hoppa och dansa nästan till må'n.

Mera livsglädje ändå finns i själva melodin, och som man förstår sjöngs denna inte stillasittande. Ibland drömde man sig bort från ön och sjöng om resan till Åbo, "Reser du med till Åbo stad? Hej, falleri, falleralla." Det är en lång lek som handlar om allt som hände under resan. Vi har den i Sverige också, men här reser vi till Stockholms stad. På Nötö dansade man den på samma sätt som "Väva vadmal".

Pauser var det nästan aldrig när vi sjöng och dansade, säger fröken Jansson. Hambo följde på schottis, och däremellan kom polskan. När spelmännen vilade sig dansade vi ringdanser. Till de stillsammare hörde "Kom lilla flicka i

Sankte Staffan en sannerlig man
troen så väl uppå han
Och för vår Herres vilja
pinte Juda han
och Judas honom pinte
och krönte honom en sten.

I Rom var han en hurtig dräng
och ingen kärest vän —
och det var Sankte Staffan.

Av någon anledning kan fröken Jansson inte alla stroferna utantill. Kanske är det undantaget från regeln om hennes goda minne. I nästa nu sjunger hon utantill trettio strofer om "Titanics" undergång och tretton strofer om dagens tolv stunder. Det har alltid varit med henne som med hennes mormor att hon sjunger länge när hon tycker det är roligt. När hon på 20-talet kom till Åbo för att göra insjungningar hann hon med fyrtio visor första dagen. Så roligt var det. Och så hållbar var rösten och är det än efter 55 års sång. Den har bara strejkat en gång, när fröken Jansson för åtta år sedan flyttade från Nötö till Åland. Stämbanden gillade inte de åländska friska vindarna i början, men vande sig så småningom. Skogsluften i Rönninge bekommer henne väl, så nog skall hon sjunga in ännu många gamla visor för vårt visarkiv. Alltmedan hon lär sig nya från radion. Det räcker om hon får höra dem ett par gånger.

Barbara